

УДК 658.589(477.83/86):338(091)

Вербова О.С., доцент, д-р екон. наук, Львівський торговельно-економічний університет

ІВАН ЛЕВИНСЬКИЙ – ФУНДАТОР ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ГАЛИЧИНІ

Досліджено генезу інноваційного підприємництва в Галичині на межі XIX–XX ст. Потреба в поглибленому дослідженні інноваційної традиції підприємництва зумовлена необхідністю формування інноваційної моделі розвитку національної економіки в умовах інтеграції України в Європейський економічний простір. Розкрито сутність інноваційної доктрини підприємництва І. Левинського. Виявлено значний вплив професора Технічної академії І. Левинського на формування молодшої генерації архітекторів. Доведено цінність його інноваційних підходів щодо обґрунтування фінансово-економічних аспектів будівництва та архітектури, зниження оподаткування нерухомості, розробки раціонального генерального плану забудови міста. Окреслено особливості генези екологічного мислення у наукових і підприємницьких починах І. Левинського. Обґрунтовано значення інноваційних ідей та підприємницької діяльності І. Левинського для інституціонального осмислення концептуальних засад інноваційної стратегії Української держави.

Ключові слова: *інноваційне підприємництво, інноваційна традиція, інтеграція, інноваційна доктрина, ноосферне мислення, інноваційний менеджмент, менеджер-інноватор, інноваційна архітектура, інноваційна стратегія.*

Складний процес реалізації стратегії сучасних реформ в Україні та її інтеграція в Європейський економічний простір загострили проблему формування інноваційної моделі розвитку національної економіки. На думку відомого українського вченого, одного із засновників Міжнародного інституту менеджменту в Швейцарії Б. Гаврилишина, жодна з найуспішніших економік світу не відбулася б без процесу національної господарської самоідентифікації [1]. Самоідентифікація інституціональної матриці українського суспільства неможлива без відродження національної господарської традиції. У цьому контексті надзвичайно важливим є формування нової генерації національної еліти, вихованої на цінностях української господарської традиції. Головна роль у цьому процесі належить економічній освіті, що покликана формувати у майбутніх економістів і менеджерів нову ментальність, здатність і вміння модернізувати, реформувати, стимулювати інноваційну економіку України, відстоювати національні інтереси в умовах гострої конкуренції на глобальному ринку.

Саме тому особливої актуальності набувають прогресивні ідеї та підприємницька діяльність І. Левинського, які є ваговою складовою інноваційної традиції української науки та практики менеджменту.

Значну увагу проблемам формування інноваційної моделі розвитку національної економіки, інноваційної стратегії реформ в Україні приділено в працях українських науковців, зокрема, Ю. Бажала [2], В. Будкіна [3], А. Гальчинського [4], В. Гейця [5], Л. Федулової [6]. Проте в економічній літературі недостатньо досліджень у сфері національної інноваційної традиції підприємництва, актуальність якої в сучасних умовах глобалізації є очевидною.

З огляду на це, **мета статті** – охарактеризувати сутність інноваційної підприємницької діяльності І. Левинського та її значення для інституціонального осмислення концептуальних засад інноваційної стратегії України.

Промисловий переворот і розгортання індустріалізації у другій половині XIX – на початку XX ст. стали періодом швидкого розвитку європейських міст. Посилення самоврядності Галичини завдяки автономії, яку вона здобула у 1867 р., позитивно вплинуло на розвиток її столиці – Львова. Впродовж кількох десятиліть Львів перетворився на одне з найупорядкованіших міст Європи.

Разом із зростанням чиновництва, робітництва та приватних підприємств стрімко зростає житлове будівництво. Будівельний бум наприкінці XIX ст. став потужним поштовхом до зростання будівельної індустрії Галичини. На зламі століть на зміну архітектурних стилів II половини XIX ст. історизму та еkleктики приходить модерн, зокрема, один з його різновидів – сецесія (сецесіон), що інтенсивно впроваджував метал і кераміку для декорування фасадів та інтер'єрів. Зростала потреба в нових будівельних матеріалах, яких у достатній кількості не виробляла промисловість Галичини. Інституціональне поле Львова в останній третині XIX ст. створювало сприятливий клімат для провадження успішного будівельного бізнесу: наявність вільних для будівництва земельних ділянок, державні інвестиції у будівництво, вплив заможної клієнтури, яка прагнула вигідного житла та мала на це кошти й правила гри, запропоновані Віднем. У таких умовах розпочиналася професійна діяльність українського вченого, архітектора та підприємця І. Левинського (1851–1919).

Вступивши у 1869 р. до Львівської технічної академії (нині – Національний університет “Львівська політехніка”), яка на взірць аналогічних інститутів Відня та Праги готувала фахівців у галузі інженерних дисциплін, майбутній професор та інноватор-підприємець у 1874 р. успішно закінчує відділ інженерії [7; 8]. Синтез високого та модерного європейського рівня освіти і підприємницького таланту став основою інноваційної діяльності І. Левинського. Разом зі своїм учителем, відомим львівським архітектором, ректором Ю. Захарієвичем створив Спільку “Захарієвич і Левинський”, яка першою спорудила фабрику будівельних матеріалів [7].

У жовтні 1901 р. І. Левинський обраний надзвичайним професором Політехнічної школи. Цього ж року він розпочинає професорську кар'єру на архітектурному факультеті у відділі будівництва [8]. Нові віяння в архітектурі на зламі XIX–XX ст., поява нових типів споруд, яких не знала архітектура попередніх часів, зумовлює потребу створення у політехніці нової кафедри – утилітарного будівництва. Її керівником призначено новообраного професора І. Левинського. Свою інноваційну доктрину він репрезентує у двох лекціях: “Про утилітарне будівництво” та “Значення горизонтальної проєкції у будівництві утилітарнім і в суспільному господарстві” [9–12]. У листопаді 1901 р. у вступній лекції “Про утилітарне будівництво” професор окреслив своє фахове й життєве кредо [9; 10]. Місію своєї кафедри серед інших кафедр будівельного відділу він визначав так: “1) як кожна будівля повинна бути міцно і конструктивно вирішена – відповідає кафедра будівельних конструкцій; 2) як цілість повинна бути твором мистецтва – відповідає кафедра архітектури; 3) як кожна будівля повинна бути ужитковою – відповідає кафедра утилітарного будівництва” [9–11]. Така філософія будівництва, продовжуючи античну традицію, яку сформулював Вітрувій (тріаду “міцність, користь, краса”), мала чимало спільного з вченням В. Вернадського про ноосферу та сучасною доктриною сталого розвитку.

Кафедра утилітарного будівництва стала однією з найкращих у політехніці. Зростає авторитет І. Левинського, виявом чого було його обрання в 1912–1913 і 1913–1914 навчальних роках деканом відділу будівництва [12; 13]. Повний курс навчання на відділі за часів І. Левинського тривав п'ять років, з яких перші два відводилися на вивчення загальнотехнічних предметів. Заняття з архітектурних дисциплін розпочиналися після так званого “першого державного екзамену” на старших курсах. Згідно з навчальною програмою, І. Левинський опікувався саме

студентами останніх років навчання – четвертого і п'ятого. Під керівництвом професора вони формувались як професіонали, які проходили практику в його проектно-будівельній фірмі [13].

Високий рівень професійної активності в крайовому будівельному промислі свідчив, що набір студентів на будівельний відділ Львівської політехніки постійно зростає. Якщо в перші роки існування відділу на ньому навчалось близько 20–30 студентів, то в середині 1900-х років – 100, а напередодні 1914 р. – майже 250.

За цих умов вплив І. Левинського на формування молодого покоління архітекторів у Львові був дуже значим. “Як професор Львівської політехніки Іван Левинський виховує ціле покоління українських і польських архітекторів-будівничих”, – пише біограф І. Олексин [7, с. 12]. Серед вихованців професора виокремлювались Л. Левинський, О. Лушпинський, В. Мінкевич, Е. Червінський – його асистенти-співавтори та інші архітектори, які розпочинали професійну практику перед Першою світовою війною та продовжували плідно працювати в міжвоєнний період. Учні І. Левинського з часом сформували й найкращі викладацькі сили на архітектурному факультеті політехніки.

І. Левинський мав вроджений талант вихователя й наставника, потребу щедро ділитися своїм фаховим досвідом. У цьому контексті його прихід у політехніку слід оцінювати як цілком закономірний крок. І. Олексин зазначає: “Як професор, тишився він великою пошаною і любов'ю студентства, бо дуже щиро ставиться до своїх слухачів і допомагає їм у всьому, як рідний батько. Студенти називали його між собою “серденьком”, бо він дуже часто звав цим словом людей” [7, с. 12].

Теоретичні погляди професора І. Левинського, викладені в його текстах, свідчать про автора як про представника інноваційної архітектури свого часу. У них професор зосереджував увагу на визначальних категоріях архітектурної теорії, таких поняттях, як “будівництво”, “архітектура”, “будівничий”, “архітектор”, “монументальність”, “утилітарність” будівлі тощо. Особливість інноваційних підходів І. Левинського полягає в тому, що будівництво трактується як галузь знання, тісно пов'язаною з мистецтвом. Наука будівництва вчить, як керуватись законами природи і фантазією, групувати “більші чи менші колоси, які називаються будівлями”, згідно з поставленою метою; як надавати їм форму у відповідності до певної культури та оздоблювати їх відповідно до певного характеру, що зветься стилем. Фахівців у цій галузі звать будівничими і архітекторами” [10]. У лекції “Про утилітарне будівництво” І. Левинський висловлювався так: “Будівлі є творами мистецтва, яке називаємо архітектурою. Мистецтво це багато в чому подібне до музики, проте відрізняється від музики тим, що, даючи естетичне задоволення, воно водночас повинно задовольняти ряд вимог суто реального характеру” [11, с. 320].

Про інноваційний синтез засад науки, мистецтва та утилітарності свідчать визначені І. Левинським десять критеріїв, яким повинна відповідати будівля: 1) внутрішня ужитковість виявляється у зовнішніх архітектурних формах; 2) кожна з її частин становить цілісність сама по собі та підпорядковується цілісності будівлі; 3) частини, які мають різне призначення, характером повинні відповідати єдиному характерові споруди; 4) частини, різні за призначенням, мають створювати рівновагу, становити єдине мистецтво; 5) окремі компоненти будівлі слід позбавляти оздоб з тим, щоб й інші форми утворювали з ними єдине ціле; 6) архітектура повинна співіснувати з іншими просторовими мистецтвами, зберігаючи при цьому свою домінуючу позицію; 7) фантазія і форма мають бути в парі з розсудливістю та матеріалом; 8) матеріал – у парі з конструкцією; 9) функціональність – у парі з формою; 10) кошти роботи – у парі з функціональністю [9, с. 39].

Осердям інноваційного пошуку І. Левинського стала модерна ідея утилітарності (ужитковості) архітектурної споруди [10, с. 54]. Приділяючи головну увагу балансові утилітарних і естетичних елементів, він розв'язував проблему співвідношення у новітньому дусі: на перед-

ньому плані стоїть функція. Як твердять фахівці, якби І. Левинський жив у міжвоєнний період, можна було б сподіватися на появу авторських проєктів, витриманих у традиції модерністської, функціоналістської архітектури [7, с. 21; 13, с. 70].

Відповідно до співвідношення засад ужитковості й естетики, І. Левинський давав визначення архітектурних споруд: “Якщо за допомогою будівлі маємо намір передати нащадкам свідчення, якими ми зараз є, ми ставимо будинки монументальні”, у формах, оздобах і технічному обладнанні яких “втілюється наш дух, наше почуття краси і наші культурні прагнення”. Якщо ж будівлі мають бути тільки “менш чи більш естетичним обмежуванням простору, в якому вестиметься діяльність для задоволення потреб щоденного життя, виконання праці або зберігання продуктів цієї праці, ті будинки ми називаємо утилітарними, або ужитковими” [11, с. 320].

Професор І. Левинський – один з фундаторів власне ужиткової архітектури, до якої можна віднести переважно більшість сучасних архітектурних споруд. Водночас його утилітаризм формується у рамках української сецесії, що стала набутком світової архітектурної спадщини. Хоча, на його думку, роль утилітарних об’єктів є скромнішою від монументальних. На практиці пам’ятки утилітарної архітектури, які спорудив І. Левинський, не поступаються монументальним спорудам якістю матеріалу, роботи, художнім рівнем виконання, відображають дух і художні прагнення доби, втілені “у прекрасні та шляхетні форми” [10, с. 55]. Згідно із запропонованою типологією будівель, І. Левинський розмежовує авторські функції, будівничого й архітектора. За його словами, утилітарні будівлі споруджує будівничий сам або з допомогою архітектора; монументальні будує архітектор з допомогою будівничого; пам’яткові ж – скульптор з допомогою архітектора [10, с. 56].

Як менеджер-інноватор І. Левинський зазначав про такі основні вимоги до високофахового модерного будівничого:

- 1) знати природу й технічні особливості матеріалів, щоб застосовувати їх відповідно до коштів, конструкції та функціональних вимог;
- 2) уміти зберегти будівлю від руйнування під впливом атмосферних явищ;
- 3) розуміти закони статички, щоб використовувати відповідні елементи конструкції;
- 4) усвідомлювати утилітарне призначення будівлі взагалі, життєві потреби та звички людей, для яких вона споруджується;
- 5) уникати проєктування, яке не можна здійснити;
- 6) мати досвід і відчуття щодо вибору місця, матеріалів, конструкцій та вигляду, з урахуванням найбільшої ужитковості, найменших затрат часу і коштів, щоб перед початком будівництва чітко відповісти на три запитання: “Що?”, “Чим?” і “Як?”;
- 7) бути здатними наперед уявляти майбутню будівлю.

Водночас, як вважав І. Левинський, успіх інноваційного підходу залежить від діалектичного поєднання високого фаху будівничого та архітектора, які, зокрема, повинні:

- 1) мати вроджений художній талант, творчу натуру;
- 2) знати історію архітектури, мистецтва, орієнтуватися в історичних формах;
- 3) бути досвідченими, щоб уявляти, який вигляд матиме зображена на папері форма в реальному просторі;
- 4) розумітися на техніці, матеріалах, будівельних конструкціях та функціональних вимогах до будівлі [9, с. 39].

Основою інноваційного будівельного менеджменту є також різні моделі фінансування. На думку І. Левинського, одна з відмінностей, яка різнить утилітарну та монументальну будівлі, полягає в тому, що остання не є фінансовим починанням, кошти її будівництва – видаток суспільства на задоволення духовних потреб з уже зароблених прибутків. Утилітарна ж будівля завжди пов’язується з фінансовим завданням, яке треба здійснювати раціонально [11, с. 320].

Особливо цінними є оригінальні підходи І. Левинського до обґрунтування фінансово-економічних аспектів будівництва та архітектури. Як автор доктрини утилітарного будівництва, він водночас розвиває модерні європейські концепції у цій сфері. Для оцінки рівня фаховості І. Левинський впроваджує два критерії: “господарність” і “вартісність”, орієнтуючись при цьому на дослідження віденського професора Й. Роттінгера [14].

Господарний план – план, за якого будівля є найзручнішою для основної діяльності. У вартісному ж плані площа приміщень, відведених для цієї основної діяльності, перебуває у найвищому відношенні стосовно допоміжних приміщень і до загальної забудованої площі. Серед різних планів на вибір заслуговує той, який водночас найбільш господарний і вартісний. І. Левинський називає його раціональним. Далі він подає математичну формулу із системою відповідних коефіцієнтів, за якою з-поміж кількох варіантів виявляють найраціональніший план. З великим знанням справи автор говорить про рентабельність будинку, зміну в часі коштів утримання, регулювання товщини стін і стелі в контексті вимог економії тощо [11, s. 321].

Модерні підходи до менеджменту в архітектурі та будівельній справі визначено інтердисциплінарним підходом І. Левинського: “Нашу професію не слід трактувати як окрему. Вона повинна розвиватись і жити разом з іншими технічними професіями” [7, с. 12]. З огляду на це, він приділяє чималу увагу вивченню допоміжних технічних й інших дисциплін, пов’язаних з архітектурою та будівництвом. У його рефераті “Про парцеляцію будівельних ґрунтів”, зачитаному у Політехнічному товаристві у Львові 1909 р. [15], висвітлено економічні та юридичні питання, що стосуються архітектурно-будівельної практики. Автор пропонує ряд прогресивних заходів у регулюванні будівельної парцеляції, тобто поділу більших земельних ділянок на менші для забудови. Щоб покласти край спекуляції, пропонується перехід забудованих теренів у муніципальну власність і їх поділ під контролем змін.

Прикладом національного кооперативного менеджменту стала ідея І. Левинського про об’єднання забудовників з невеликими доходами у кооперативи з метою зниження норм оплати за помешкання шляхом формування конкуренції на ринку житла. Інноватор виступає за законодавче обмеження розміру та висоти будівлі: він – рішучий противник надмірно високих будинків, які “затіняють вулицю та помешкання, перешкоджають повітрю надходити до помешкань, отже, стають менш гігієнічними”. І. Левинський ставить у приклад архітектуру середніх віків, коли “вміли викликати ефект краси та гармонії, розташовувати будівлі монументальні, велетенські в оточенні менших будинків, які давали міру величини головної будівлі”. Особливо актуальними сьогодні залишаються оптимальні норми співвідношення забудованої та незабудованої частини міського простору: поверхня забудови – 50%, вулиць – 40%, парків і садів – 10% (в іншому його рефераті, виходячи з критеріїв гігієни, пропонується 55% забудованої території, 35% – на дороги, 10% – на зелені насадження) [15; 16].

Таким чином, гострий комерційний розрахунок, підприємницьке мислення у І. Левинського поєднуються з елементом ноосферного мислення. Інноватор-підприємець висуває вимогу: “кожному, хто перебуває у будинку, мають бути забезпечені: 1) життя; 2) здоров’я; 3) будівля повинна відповідати цим критеріям ціною найменших коштів” [16, s. 22]. Про генезу екологічного мислення у наукових і підприємницьких починаннях видатного будівничого-інноватора свідчать його підходи до питань запобігання забрудненню ґрунтів, циркуляції потоків повітря в будинку, норм вмісту вуглекислого газу в приміщенні, обладнання стічних труб, рівня вологості фундаментів, температурного режиму, рецептури мулярських розчинів (заправ), ширини та розташування віконних отворів, ізоляційних матеріалів, правил евакуації людей з будівель різних типів, санітарних вимог, які стосуються печей і коминів тощо [16].

Спілка “Захарієвич і Левинський” розпочинала свою діяльність з найпростіших робіт: проектування інтер’єрів, екстер’єрів, креслень вікон, дверей тощо. Згодом у Львові на вулиці Пото-

цького (нині – Генерала Чупринки) запрацювала знаменита у Галичині фабрика для виготовлення будівельних матеріалів, що прославилася модерною продукцією інноваційного типу. Перший цех був керамічним. У 1890 р. празьке підприємство “Варта і Тіхи” встановило в ново-збудованій фабриці І. Левинського сучасне обладнання для виготовлення керамічної плитки. На фабриці працювали столярний і слюсарний цехи, а також виготовляли вироби з штучного каменю та гіпсу [13, с. 25].

Добре відчуваючи кон’юнктуру тогочасного ринку, Спілка розширює своє виробництво, заснувавши фабрику штучного каменю на вулиці Янівській (нині – Шевченка). Підприємство виготовляло цеглу та дахівку, а також кахлеві печі, плитки для підлоги й стін, декоративну фасадну плитку, декоративну кераміку й сувеніри. Офіційними фундаторами цієї фабрики стали Левинський, Захарієвич, Домашевич і Спілка [7, с. 16; 13, с. 25].

Поступово підприємство Левинського перетворилося на потужне фабричне містечко будівельного та художньо-декоративного промислу. Воно складалося з різних підрозділів, зокрема, керамічної майстерні, фабрики гіпсу, штучного каміння, бетонярні, скульптурної майстерні, відділу декоративного живопису, майстерні з художнього металу, столярства, теслярства тощо.

Це створило ґрунт для широкомасштабного будівельного бізнесу – від проектування до оздоблення. Спілка “Захарієвич і Левинський” купує земельні ділянки на захід від середмістя між храмом святого Лазаря та Пелчинським ставом. Це стало початком появи найпрестижнішого міського житлового району Кастелівка. І. Левинський намагався перенести на територію міста, яке швидко набирало ознак метрополії, тип житла, притаманний заміським будинкам для літнього відпочинку, максимально використовуючи рельєф та озеленення. Часто вілли будували за зразком швейцарських гірських будиночків, які органічно вписувалися в навколишню природу, мали відкриті тераси, веранди, на які провадили сходи із саду. Територія мала прозору металеву огорожу, через яку вільно проростала зелень [7, с. 16–25].

Згодом ці ж методи І. Левинський застосовував для багатоквартирних будинків. Вони були розміщені із значним відступом від червоної лінії. Так з’явився простір для зелені між огорожею та фасадом. Внутрішнє подвір’я уже не нагадувало колодязь, як в еkleктичних кам’яницях з бічними офіцинами, бо їх найчастіше просто не було. Плануючи вулицю, інноватор залишав багато незабудованої території як між будинками, так і за ними. У звичайній вуличній забудові ще використовували метод зблокованих будинків. Проте це була не суцільна неперервна лінія фасадів на зразок інших типових вулиць того періоду. Кілька зблокованих будинків чергувалися із зеленими незабудованими ділянками, що їх мешканці могли використовувати як рекреаційні зони (вулиця Котляревського, Генерала Чупринки). І. Левинський часто відмовлявся від входу в браму з головного фасаду на користь бокового входу із зеленої зони, обігрував його сходами, терасою, місцем для відпочинку. Проектувавши у сформованому тісному міському середовищі, архітектор повертався до традиційної схеми будинку з бічною офіциною, але вдавався до планування, що передбачало ошатно влаштоване подвір’я, оточене з трьох боків будівлями та огорожею з вулиці (Богомольця, Донцова). Така офіцина була частиною Г-подібного плану будинку, а не видовженою будівлею, заглибленою у квартал, що й надалі практикувалося під час будівництва житла для найму, де основним завданням стало збільшення його квадратних метрів.

І. Левинський, проектуючи житловий будинок, намагався якнайкраще використати всі переваги ділянки, а при плануванні окремої квартири керувався функціональністю приміщень, створював найкомфортніше житло з добре освітленими кімнатами, санвузлами та відкритими балконами як на основному, так і на дворовому фасадах. При цьому він не забував, що “функціональність має йти в парі з формою”, а “матеріал – у парі з конструкцією”. Інноватор вдало використовував конструктивні засоби, сучасні будівельні й оздоблювальні матеріали та створював нові форми [7, с. 19].

Архітектор приділяв велике значення мистецькому вистрою фасаду житлового будинку. Для оздоблення фасадів він широко використовував кераміку, виготовлену на власному підприємстві за ескізами талановитих митців, одним з яких був професіонал своєї справи М. Лук'янович. Кольорові керамічні панно, виготовлені за індивідуальними зразками в єдиному екземплярі, не лише підвищували витрати на будівництво, але й збільшували мистецьку вартість будинку. І. Левинський, дотримуючись свого кредо “фантазія та форма повинні йти в парі з розсудливістю й матеріалом”, не міг встояти перед тими малярськими можливостями, які давала сецесія. Він застосовував також тонкий художній метал для кронштейнів, віконних підставок для квітів, балюстрад і аттиків.

Особливу увагу при оздобленні будинку приділяли вхідній брамі, яка найчастіше була завершеним твором ковальського мистецтва, органічно поєднаним з цілістю будівлі. Потреба в художньому металі для будівель зростала, тому фірма І. Левинського замовляла металеві вироби в інших майстернях, оскільки власний ковальський цех вже не встигав виконувати велику кількість замовлень. Сходовий марш освітлювався через великі вікна, часто з вітражами або псевдовітражами, виконаними способом нанесення контуру рисунку на скло та заповненням поверхні кольором. “Мальовані” вітражі виготовляли на фабриці Левинського, а для виробництва класичних вітражів залучали краківську фірму Желенського. До оздоблення сходових маршів багатоквартирних житлових будинків І. Левинський запрошував митців-декораторів, які виконували розписи плафонів у брамах та над сходами [7, с. 8–10; 16, с. 17].

Багатоквартирні будинки, запроектовані та збудовані фірмою І. Левинського, відрізняються своєрідною вишуканістю стилю та оригінальним вистроєм екстер'єрів та інтер'єрів. Для майбутніх поціновувачів архітектури І. Левинський залишав своєрідне послання – гіпсові плити з назвою своєї фірми, вмуровані в перегородку будинків, де він та його фірма здійснювали будівельні й оздоблювальні роботи [7, с. 13; 13, с. 32].

У II половині XIX ст. в архітектурі утверджувалися романтичні тенденції. Їх впроваджували львівські архітектори, проектуючи власні вілли (брати Шульц, Я. Сосновський, Я. Долинський, Б. Бауер, батько і син Захарієвичі). З них брали приклад романтично налаштовані представники буржуазії, які прагнули особливого й неповторного будинку – подібного до замку, однак з вигодами, що їх давала епоха пари та заліза. І. Левинський вдало реалізовував нові тенденції, впроваджуючи елементи гуцульської дерев'яної архітектури як у загальне вирішення елементів об'єму, так і в декоративний вистрій будинків. Аналогічні мотиви він згодом трансформує для об'єктів у стилі сецесії, створюючи неповторний український варіант [7; 13, с. 52].

Особливо яскраво цей стиль проявився при проектуваннях, що їх виконували на замовлення українських організацій: будинок Музичного товариства ім. Миколи Лисенка (пл. Шашкевича, 5), Народний дім та бурса учнів ремісничих шкіл (вулиця Лисенка, 14–14а), бурса Українського педагогічного товариства (вулиця Генерала Чупринки, 103), а також будинок страхового товариства “Дністер” (вулиця Руська, 20). У спорудах фірми І. Левинського широко використовували дерев'яні конструкції та деталі – декоративні дахи, підпори, кронштейни, веранди. Багато будівель декоровано керамікою у традиційних гуцульських барвах, оздоблено металопластичними елементами. Високі дахи нагадують верхи бойківських храмів [13, с. 59].

Професор І. Левинський широко впроваджував у львівські будівлі декоративні та пластичні елементи, скульптурні форми. До розроблення та втілення своїх задумів він залучав багатьох відомих майстрів скульптури того часу. Так, для праці у скульптурному відділі та різьбярстві він запросив митців із майстерні відомого професора Львівської політехніки Л. Марконі – П. Герасимовича, А. Яворського. Тут також працювали М. Гаврилко, М. Парашук, С.-Р. Левандовський, Г. Кузневич. З підприємствами І. Левинського співпрацювали такі видатні українські митці, як І. Труш, О. Новаківський, М. Сосенко [13, с. 34].

Серед виробничих майстерень, створених І. Левинським, варто також назвати фабрику слюсарних виробів; серед продукції – мистецьке окуття вікон, дверей, брам, декоративних решіток, флюгери, балкони. Проекти виконували архітектори бюро І. Левинського. Складне інженерне завдання виконав, зокрема, архітектор О. Лушпинський у с. Підлисся, запроєктувавши для пам'ятника М. Шашкевичу металеву мережану конструкцію з хрестом, який її завершував [13, с. 39].

Яскравим прикладом інноваційного таланту І. Левинського стали проектування та будівництво у центрі Львова пасажу Міколяша (1899–1901 рр.), де поєдналися новітні досягнення техніки будівництва та інсталяції. Загальний бюджет будівництва становив понад 1 млн крон. Пасаж, який львів'яни називали “Кришталевим пасажем”, був повністю накритий скляним дахом, що опирався на легку мережану конструкцію завдовжки 120 м та завширшки близько 18 м. Загальна площа споруди становила 5750 м². Він мав вигляд високого тунелю між будинками з входами з вулиць Коперника та сучасної М. Вороного, покритого скляним дахом. По обидва боки тунелю були розташовані величезні вітрини магазинів, ресторанів, кав'ярня “Кришталева”, офіси різних фірм (серед них – відомі у світі “Сітроен” та “Юніверсал пікчерз корпорейшн”), Товариство прикладного мистецтва і навіть конференц-зал Народного університету ім. А. Міцкевича. Розкішні інтер'єри пасажу справляли на львів'ян велике враження. Навпроти головного входу з вулиці Коперника був фонтан. Віконні отвори заповнювали вітражі з портретами І. Левинського й А. Захарівича. Стіни прикрашали сецесійні візерунки та панно на східні мотиви. Його прикрашали мистецькі розписи, декоративна ліпнина. Вечері пасаж був ілюмінований, а в холодну пору року опалювався [13, с. 39].

Показово, що більшість великих будівельних інвестицій міста того періоду здійснювалася за участю будівельно-проектної фірми І. Левинського. Це Торгово-промислова палата (проспект Шевченка, 17–19), залізничний двірць (площа Двірцева, 1), готель “Жорж” (площа Міцкевича, 1), чимало лікарень та багато інших громадських і житлових будівель [17, с. 235–236].

Фірма І. Левинського виконувала також будівельні роботи в адміністративних і житлових спорудах, запроєктованих іншими архітекторами. Одним з найважливіших в архітектурній діяльності І. Левинського було будівництво Великого міського театру (1897–1900 рр.) за проектом З. Горголевського (нині – Львівський театр опери і балету ім. С. Крушельницької). Зведення цього об'єкта викликало багато складних інженерних питань. Особливо складною була проблема бетонних конструкцій фундаменту. Її успішно вирішили спільними зусиллями фірми І. Левинського та Ю. Сосновського. Саме за цю грандіозну працю І. Левинський був удостоєний звання професора архітектури (1903). Одним з цікавих джерел вивчення історії будівництва театру залишається щоденник ведення будівельних робіт [8].

Професор І. Левинський займався реставрацією історичних об'єктів Львова. Під його керівництвом відреставровані будівлі Успенського братства, Онуфрійського монастиря, середньовічний будинок на вулиці Вірменській, 20, палац Семенських-Левицьких на вулиці Пекарській, 19 та ін. [13, с. 43].

Прикладом екологічних підходів стало проектування сільських будівель у архітектурно-проектному бюро І. Левинського. Передбачалося, що ці об'єкти належить споруджувати лише з природних матеріалів, як дерево, солома. Імовірно, саме з цим напрямом діяльності бюро пов'язане створення із соломи конструкції іконостаса [18].

І. Левинський зробив великий внесок у справу національного утвердження українського народу, його самобутньої культури. Знаменитий підприємець-інноватор організовував промислові та етнографічні виставки і сам брав у них активну участь: у Львові (1892, 1894, 1902, 1909, 1910), Стрию (1906), Коломиї (1911), Одесі, Києві (1910, 1913), Парижі (1900), Кракові (1905) та інших містах Європи, пропагуючи українське народне мистецтво, зокрема орнамент, та ілюструючи широкі можливості використання його в поєднанні з архітектурними формами модерну.

У стосунках з робітниками підприємств був чесним і справедливим, дбав про побут робітників та їхнє здоров'я. Ще у 1892 р. на Львівській виставці будівельного промислу він власним коштом спорудив двоповерховий "Будинок для робітника", що за комфортом не поступався найкращим європейським стандартам. І. Левинський завжди стверджував, що своїми достатками завдячує праці своїх робітників і тому просто морально зобов'язаний їм допомагати [7, с. 18].

Напрацювання вченого, менеджера, підприємця були б значно більшими, якби не Перша світова війна. Вночі з 19 на 20 червня 1915 р. окупаційною російською владою були арештовані шановані громадяни м. Львова. Їх утримували в будинку повітового кримінального суду на вулиці Казимирівській, а потім вивезли в кінських вагонах до Києва, де вони перебували від 23 червня 1915 р. до кінця 1917 р. Тоді І. Левинського як заручника разом з іншими шанованими українцями окупаційні служби вивезли до Росії. За сприяння української громади в 1915 р. йому вдалося переїхати до Києва [7, с. 20].

У воєнні часи він плідно працював: збудував бараки для військовополонених, дешеві кухні для робітників, шпиталь у Великих Мостах, лікарню Червоного Хреста в містечку Заболотцях. Перебуваючи у Києві, І. Левинський познайомився з визначними українськими діячами. З його ініціативи в Києві створили агрономічно-технічне товариство "Праця" [17, с. 236].

Під час національно-визвольних змагань І. Левинський брав активну участь у громадському житті. Саме тоді за його ініціативи до Києва перевезли (ймовірно, з Прикарпаття) в розібраному вигляді та встановили дерев'яний храм для потреб полонених галичан, відомий як храм Українських січових стрільців. У 1934 р. храм знесено, згідно з постановою Київської міської ради [7, с. 19]. У 1918 р. І. Левинський повернувся до Львова. Його фабрика, наполовину розграбована, була на межі банкрутства, бракувало замовлень. На засадах статуту київського агрономічно-технічного товариства "Праця" І. Левинський заснував товариство з ідентичною назвою. Товариство "Праця" у Львові об'єднувало здебільшого працівників його будівельної фабрики. На розвиток товариства, яке підвищувало рівень фахового знання своїх членів, І. Левинський пожертвував частину власного майна [19, с. 86; 20].

Поразка українського народу в змаганнях за створення своєї держави, рішучий виступ І. Левинського проти анексії Польщею Галичини викликали репресії польської влади: його позбавили праці, усунули від викладацької діяльності. На захист заслуженого професора та будівничого виступила прогресивна частина польської громадськості, але цькування тривало. 4 липня 1919 р. І. Левинського не стало [7, с. 23].

Архітектурну спадщину сучасного Львова не можна уявити без об'єктів, споруджених за проектами архітектора, підприємця, професора Львівської технічної академії І. Левинського, його учнів і послідовників та з допомогою створених ним будівельних підприємств. Його підходи до поєднання соціально-культурних і функціонально-практичних аспектів архітектури; організації та здійснення будівництва і облаштування міського господарства; їх фінансового забезпечення заслуговують на вивчення, популяризацію та практичне впровадження.

Висновки. Радикальні зрушення в євроінтеграційній політиці України і якісно нова концепція зовнішньої та внутрішньої політики зумовлюють нові завдання у контексті входження української науки й освіти у загальноєвропейський простір. Одним з важливих векторів цього процесу є опанування основ української економічної традиції, яскравим феноменом якої є досвід становлення інноваційного менеджменту. Прогресивна доктрина соціально-орієнтованого підприємництва І. Левинського утверджує інноваційну традицію української науки та практики менеджменту на засадах використання новітніх технологій і зміцнення морально-ціннісних основ економічної діяльності. Новаторські ідеї модерного менеджеризму та підприємницький чин І. Левинського й донині не втратили цінності та заклали національні основи сталого розвитку. Осмислення цього спадку дає змогу покласти його найвагоміші досягнення в основу фор-

мування концептуальних засад інноваційної стратегії України як держави з високою європейською господарською культурою.

Список використаних джерел

1. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств: доп. Римському Клубові/упоряд. В. Рубцов. Вид. 3-тє, допов. Київ: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2009. 248 с.
2. Бажал Ю.М. Економіка інноваційних процесів. *Вісник інституту економічного прогнозування НАН України*. 2002. № 1. С. 3–17.
3. Будкін В. Інноваційна модель розвитку національних економік. *Економіка України*. 2010. № 6. С. 67–78.
4. Гальчинський А.С., Геєць В.М., Кінах А.К., Семиноженко В.П. Інноваційна стратегія українських реформ. Київ: Знання України, 2002. 336 с.
5. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку. Київ: НАН України, Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2009. 864 с.
6. Федулова Л. Концептуальна модель інноваційної стратегії України. *Економіка і прогнозування*. 2012. № 1. С. 87–100.
7. Олексин І. Життя і діяльність Івана Левинського. *Іван Левинський: його життя та праця*. Львів: Агрономічно-технічне товариство “Праця”, 1934. С. 8–25.
8. Державний архів Львівської області. Ф. 27. Оп. 5. Спр. 18672. Арк. 60.
9. Lewinski J. O budownictwie uylitarnem. *Czasopismo techniczne*. 1902. № 3. S. 38–39.
10. Lewinski J. O budownictwie uylitamem. *Czasopismo techniczne*. 1902. № 4. S. 54–56.
11. Lewinski J. Znaczenie rzutu poziomego w budownictwie uylitarnem i w gospodarstwie spolecznem. *Czasopismo techniczne*. 1903. № 23. S. 320–321.
12. Lewinski J. Znaczenie rzutu poziomego w budownictwie uylitarnem i w gospodarstwie spolecznem. *Czasopismo techniczne*. 1903. № 24. S. 332–334.
13. Нога О. Іван Левинський: художник, архітектор, промисловець, педагог, громадський діяч/ред. І. Гургула. Львів: Основа, 1993. 76 с.
14. Röttinger J. Bonität und Oekonomik von Gebäude-Grundrissen. Published: Arnd, Leipzig, 1899. 125 s.
15. Sprawozdanie ze zgromadzenia tygodniowego, odbytego dnia 17 lutego 1909. *Czasopismo techniczne*. 1909. № 8. S. 95–96.
16. Lewinski J. Hygiene budowli jako podstawa dla zmienic sie majacej ustawy budowniczei miasta Lwowa. Lwow, 1907. S. 17–22.
17. Чорновол І. 100 видатних львів'ян. Львів: Тріада плюс, 2012. 448 с.
18. Глюстрований календар товариства “Просвіта” з літературним збірником на переступний рік 1920. Львів, 1919. С. 341.
19. Hozzowski S. Ekonomiczny rozwój Lwowa w latach 1772–1914. Lwow: Nakladem izby przemyslowo-handlowej we Lwowie. 1935. 120 s.
20. ДАЛО. Ф. 1. Оп. 54. Спр. 2426. Арк. 36.

References

1. Gavrylyshyn, B. (2009). *Do efektyvnyh suspilstv: dop. Rymskomu Klubovi* [To effective societies: rep. to the Club of Rome]. Kyiv: Univ. vyd-vo Pulsary [in Ukrainian]
2. Bazhal, Ju.M. (2002). *Ekonomika innovatsiinyh protsesiv* [The Economics of innovative processes]. *Visnyk instytutu ekonomichnoho prohnouzuvannia NAN Ukrainy* [Bulletin of Institute for Economic Forecasting], 1, 3-17 [in Ukrainian]

3. Budkin, V. (2010). *Innovatsiina model rozvytku natsionalnyh ekonomik* [Innovative development model of national economies]. *Ekonomika Ukrainy* [Economy of Ukraine], 6, 67-78 [in Ukrainian]
4. Galchynskiy, A.S., Heyets, V.M., Kinah, A.K., Semynozhenko, V.P. (2002). *Innovatsiina stratehiia ukrainskyh reform* [Innovation strategy of Ukrainian reforms]. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian]
5. Heyets, V.M. (2009). *Suspilstvo, derzhava, ekonomika: fenomenolohiia vzaiemodii ta rozvytku* [Society, state, economy: phenomenology of interaction and development]. Kyiv: The National Academy of Sciences of Ukraine, Institute for Economics and Forecasting, National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian]
6. Fedulova, L. (2012). *Konceptualna model innovatsiinoi stratehii Ukrainy* [The concept model of innovation strategy in Ukraine]. *Ekon. prognozuvanna* [Economy and forecasting], 1, 87-100 [in Ukrainian]
7. Oleksyn, I. (1934). *Zhyttia i diialnist Ivana Levynskogo* [The life and work of Ivan Levynskiy]. *Ivan Levynskiy: yoho zhyttia ta pratsia* [Ivan Levynskiy: his life and work] (pp. 8–25). Lviv: Ahronomichno-tehnichne tovarystvo “Pratsia” [in Ukrainian]
8. Derzhavnyi arhiv Lvivskoi oblasti [State Archive of Lviv oblast]. F. 27. Op. 5. Spr. 18672. Ark. 60 [in Ukrainian]
9. Lewinski, J. (1902). O budownictwie uylitarnem. *Czasopismo techniczne*, 3, 38-39 [in Polish]
10. Lewinski, J. (1902). O budownictwie uylitamem. *Czasopismo techniczne*, 4, 54-56 [in Polish]
11. Lewinski, J. (1903). Znaczenie rzutu poziomego w budownictwie uylitarnem i w gospodarstwie spolecznem. *Czasopismo techniczne*, 23, 320-321 [in Polish]
12. Lewinski, J. (1903). Znaczenie rzutu poziomego w budownictwie uylitarnem i w gospodarstwie spolecznem. *Czasopismo techniczne*, 24, 332-334 [in Polish]
13. Noga, O. (1993). *Ivan Levynskiy: Hudozhnyk, arhitektor, promyslovets, pedahoh, hromadskiy diiach* [Ivan Levynskiy: artist, architect, industrialist, teacher, public figure]. Lviv: Osnova [in Ukrainian]
14. Röttinger, J. (1899). *Bonität und Oekonomik von Gebäude-Grundrissen*. Published: Arnd, Leipzig [in German]
15. Sprawozdanie ze zgromadzenia tygodniowego, odbytego dnia 17 lutego 1909. (1909). *Czasopismo techniczne*, 8, 95-96 [in Polish]
16. Lewinski, J. (1907). *Hygiena budowli jako podstawa dla zmienic sie majacej ustawy budowniczej miasta Lwowa*. Lwow [in Polish]
17. Chornovol, I. (2012). 100 vydatnyh lvivian [100 prominent citizens of Lviv]. Lviv: Triada plus [in Ukrainian]
18. Iliustrovanyi kalendar tovarystva “Prosvita” z literaturnym zbirnykom na perestupnyi rik 1920 [Illustrated calendar of the society “Prosvita” with the literary collection of the next year of 1920]. (1919). Lviv [in Ukrainian]
19. Hoszowski, S. (1935). *Ekonomiczny rozwoj Lwowa w latach 1772–1914*. Lwow: Nakladem izby przemyslowo-handlowej we Lwowie [in Polish]
20. Derzhavnyi arhiv Lvivskoi oblasti [State Archive of Lviv oblast]. F. 1. Op. 54. Spr. 2426. Ark. 36 [in Ukrainian]

Отримано 24.11.16

Вербова О.С., доцент, д-р экон. наук, профессор кафедры теоретической и прикладной экономики Львовского торгово-экономического университета, ул. Туган-Барановского, 10, Львов, 79005, e-mail: r.verbova@yandex.ua

ИВАН ЛЕВИНСКИЙ – ОСНОВАТЕЛЬ ИННОВАЦИОННОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В ГАЛИЧИНЕ

Исследован генезис инновационного предпринимательства в Галичине на рубеже XIX – XX веков. Потребность в углубленном исследовании инновационной традиции предпринимательства обусловлена необходимостью формирования инновационной модели развития национальной экономики в условиях интеграции Украины в Европейское экономическое пространство. Раскрыта сущность инновационной доктрины предпринимательства И. Левинского. Выявлено значительное влияние профессора Технической академии И. Левинского на формирование молодой генерации архитекторов. Доказана ценность его инновационных подходов относительно обоснования финансово-экономических аспектов строительства и архитектуры, снижения налогообложения недвижимости, разработки рационального генерального плана застройки города. Обозначены особенности генезиса экологического мышления в научных и предпринимательских начинаниях И. Левинского. Обосновано значение инновационных идей и предпринимательской деятельности И. Левинского для институционального осмысления концептуальных принципов инновационной стратегии Украинского государства.

Ключевые слова: инновационное предпринимательство, инновационная традиция, интеграция, инновационная доктрина, ноосферное мышление, инновационный менеджмент, менеджер-инноватор, инновационная архитектура, инновационная стратегия.

Verbova O.S., associate professor, Dr. Habil. (Economics), professor, department of theoretical and applied economics, Lviv University of Trade and Economics, 10, Tuhan-Baranovskiy Str., Lviv, 79005, Ukraine, e-mail: r.verbova@yandex.ua

IVAN LEVYNSKYI – FOUNDER OF THE INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP IN HALYCHYNA

The article researches the genesis of the innovative entrepreneurship in Halychyna at the turn of 19th – 20th centuries. Author predetermines the need for the in-depth study of innovative tradition of entrepreneurship. This need is predetermined by the necessity of forming the innovative model of national economics development under the conditions of Ukrainian integration into European economical space. The essence of the innovation doctrine entrepreneurship of Ivan Levynskiy is disclosed. Paper reveals the significant influence of professor I. Levynskiy into formation of young generation of architects. Author proves the value of his innovative approach regarding the justification of the economic and financial aspects of construction and architecture, lowering real estate taxation, development of a sound master plan for the city. Designated are the features of the ecological thinking genesis in the scientific and entrepreneurial endeavors of I. Levynskiy. The role of the innovation ideas and entrepreneurship activity of I. Levynskiy are justified for the institutional understanding of conceptual principles of innovation strategy for the Ukrainian state.

Keywords: innovative entrepreneurship, innovation tradition, integration, innovation doctrine, noosphere thinking, innovation management, manager-innovator, innovation architecture, innovation strategy.